

וכן להפך, השב באופן שלא קיים את מצות התשובה כגון שלא כיוון לשם מצוה למ"ד מצוות צריכות כוונה, מ"מ עכ"פ שב ועונותיו כופרו – שקיום מצות תשובה וכפרת העון שני דברים הם [ודומה למי שהתפלל ולא כיוון לשם מצוה, אף שלא יצא ידי חובתו נראה שתפלתו נשמעת. אמנם י"ל שמצוה זו וכל כיוצא בה אינה צריכה כוונה לכ"ע, שעצם קיום המצוה מורה על כוונת המקיימה, וכן י"ל במצות התפילה, שאף שלא כיוון לשם מצוה יצא ידי חובתו. וכן י"ל בכל מצוות התלויות בלב כאהבת ה' ויראתו. ובכעין סברא זו דן בשו"ת עונג יו"ט].

ויש להוכיח כן מזה שמצאנו שהתשובה מועילה אף קודם מתן תורה (קין ועוד) וכן אצל הגויים מועילה תשובה כמו שמצינו באנשי נינוה (וע' תנחומא האוינו; לב אליהו פר' אחרי. ואכ"מ) הגם שלא מצינו שהצטוו במצוה זו. ובוה מובן אמרם ז"ל (בירושלמי מכות ב,ו) שאלו לתורה, חוטא מהו ענשו? אמרה להם יביא אשם ויתכפר; שאלו להקב"ה, אמר: יעשה תשובה. – והלא התשובה מפורשת בתורה ולמה היא לא אמרה כן. אלא ע"כ שמצד מצות התשובה שנאמרה בתורה אין ראייה שהתשובה מכפרת ומצילה מעונש. ודבר זה שהתשובה מתקנת למפרע את המעוות, חידוש גדול הוא שאינו בתורה אלא יצא מפי כל יכול הקב"ה.

ואם תאמר אם כן מהו זה שאמרו (חגיגה טו) יצתה בת קול ואמרה 'שובו בנים שובבים' חוץ מאחר, שמשמע שכיון שאין התשובה מועלת לו אין צורך לשוב. והלא מצוה לשוב מן הדין ומצוות התורה לכל נאמרו. י"ל הכוונה שאין לו אפשרות שישוב באמת שמנעו ממנו את התשובה. ועוד למש"כ הקדמונים (מובא בשל"ה ועוד) שלא אמרו לו כן רק לדחותו אבל באמת יכול היה לשוב, לק"מ.

– עוד על הדעות השונות האם יוהכ"פ ללא שעיר המשתלח מכפר על עבירות חמורות, ועל שאר ענינים השייכים – ע' במובא בשבועות יג.

– ע' במועתק לעיל נ מספר רסיסי לילה.

## דף פו

**לא תשא וכל דדמי ליה' – כלומר לאוין גמורים שלוקים עליהם, בדומה ל'לא תשא' שבית דין ש' מטה מלקים עליו (כמבואר בשבועות כא.), להוציא שאר לאוין שאין בהם מלקות כגון לאו שאין בו מעשה הרי הם כלאו הניתק לעשה וכעשה (עפ"י תקנת השבין עמ' 118. ע"ש באורך. וע' גבורת ארי).**

**היכי דמי חילול השם... –**

'זה לשון הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה ג): והחלק המיוחד הוא שיעשה אדם ידוע במעלה ובטוב פעולה אשר נראה בעיני ההמון שהיא עבירה ואין ראוי לנכבד לעשות דמיון הפועל ההוא, אף על פי שהפועל מותר – הנה הוא חילול השם. ומייתי על זה גמרא דיומא בפרק יום הכיפורים בסופו, היכי דמי חילול השם כגון דשקיל בשרא מבי טבחא ולא יהיב דמי לאלתר. וכן כתבו כולם, הסמ"ג (לא-תעשה ב) והחינוך (רצה) והספר יראים להרא"מ (ו. בדפוס וילנא שמ), שאפילו דבר שהוא מותר מן הדין אך לעיני ההמון נראה דבר זה לאיסור – עובר בזה על לא תעשה דאורייתא של ולא תחללו את שם קדשי, שאין כה לא בתשובה לכפר ולא ביסורין למרק ולא ביום הכיפורים, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת... כי על ידי שאדם חשוב עובר על התורה, נעשה שם קדשו יתברך ותורתו חולין אצל ההמון. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (יסודי התורה ה,יא) עיין שם שכתב: 'או שדיבורו אינו בנחת עם הבריות ואינו

מקבלן בסבר פנים יפות, אלא בעל קטטה וכעס וכיוצא בדברים אלו' עיין שם. ובפרט בעון זה שבאמת הוא עוון גדול בלאו הכי, כמה צריך הבן-תורה להתחזק בזה תמיד שלא ישמע מפיו שום גנאי על חבירו, וגם שלא לקבל על חבירו שום גנאי, כדי שלא יהיה מצות ה' כהפקר ח"ו' (מתוך פתיחה לספר חפץ-חיים, באר מים חיים).

**'אמר רב: כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר.'** יש מפרשים (עפ"י דיוק לשון רבנו חננאל ועוד) שיבואו הרואים לחשוד שהטבח נותן לרב את הבשר בחנם, תמורת פסק הלכה שהרב התיר לו את הבשר (ע' עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' נה. ועע"ש בהמשך. וע"ע בספר אמרי יוסף י, כא).

**'גדולה תשובה...'** שבע מדרגות מנויות כאן ב'גדולה תשובה'. ראה באורם באריכות רבה בספר תקנת השבין לרבי צדוק הכהן מלובלין (וע"ע נתיבות עולם למהר"ל נתיב התשובה ג; פרי צדיק וילך יד).

**'לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה.'** ע' משך חכמה הפטרת וילך (ד"ה יומא); מכתב מאליהו ח"ב עמ' 80; עלי שור ח"ב עמ' תפג.

**'גדולה תשובה שמגיעת עד כסא הכבוד.'** כתב הרשב"י (בספר טעמי המצוות): עד – ועד בכלל. כי לתשובה אמתית נדרשת השגת הנשמה, השגה ברורה וטהורה מאד על טהרת ה'לשמה', ומי שמגיע להשגה זו כבר הגיע לבחינת כסא הכבוד דהיינו שורש כל הגילויים שהם תכלית הבריאה (ע' מכתב מאליהו ח"ד עמ' 80).

רבנו חננאל מפרש: מועילה התשובה לכפר אפילו הגיע חטאתו עד כסא הכבוד (וע"ע ארץ צבי ר"ה תרפ"ה, סוכות תרפ"ה).

**(ע"ב) 'גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות... כאן מאהבה' –** כי תשובה מאהבה נעשית מחמת ראייתו כמה נרחק ממקור החיים ומרגיש מה איבד בעוונותיו, וככל שמרגיש יותר התמרמרות בנפשו כן יגדל הצמאון לשוב למקור חיותו, נמצא שהזדונות עצמן הן הסיבה לגודל הצמאון וריבוי האהבה ותוספת התשובה, ולולא הזדונות לא היתה התשובה בכח גדול כל כך – על כן נעשות מהזדונות זכויות (נאות דשא ח"ב עמ' כה [מבעל שם משואל] ועוד).  
עוד בסוד הענין, ע' בבעל-שם-טוב עה"ת תצא ז. וע"ע כתר שם טוב ח"ב דף יט ע"ד.

**'... ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה' –** כי השי"ת חפץ בעולם וביושביו, וכאשר זה שב נחשב כעושה דבר טוב, ומחזיק לו השי"ת טובה על זה.  
**'כאילו הקריב פרים'** (במדרש הגרסה היא: **כאילו הקריב כל הקרבנות**)...; כאשר האדם בעל תשובה הוא מקריב עצמו אל השי"ת. **אהבם נדבה** – החוטא שיצא מרשותו ועולו של הקב"ה, אין שייך לומר שיש עליו חובה מוטלת כי כיון שפרק עולו ית' מעל עצמו, שוב לא ירגיש בחובתו להשי"ת, ולכן נחשב כאילו הוא עושה נדבה, והקב"ה מחזיק לו טובה כאילו עשה לפנים משורת הדין (עפ"י נתיבות עולם למהר"ל, נתיב התשובה ג; מכתב מאליהו ח"א עמ' 258 ע"ש).

**'יחיד שעשה תשובה – מוחלין לכל העולם כולו' –** זאיך אפשר מחילה? – רק שמעורר בלבם גם כן הרהורי תשובה.

ולא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד בזה עושה, כי לא היה עדיין רק משיח בן דוד הוא יהיה כן, כי צריך שיהיה נפשו כוללת מכל הנפשות כי בלאו הכי אין הרהורי תשובתו יכולים להוליד הרהורי תשובה במי שאין להם שייכות לנפשו.

וצריך שיהיה הרהורי תשובה כוללים כל חלקי נפשו, כי מי שכולל כל העולם כולו אם כן יש לו כל מיני כוחות של כל העולם כולו, ואם שב רק בכח אחד בלבד, אין מעורר תשובה רק למי שנתלים באותו כח... (מתוך צדקת הצדיק קנט. וע"ע פרי צדיק בראשית יב תצא יב).

– הבעל-תשובה מצדו, מתחסד עם כל העולם כל כך ומרגיש את עצמו באיחוד איתם עד שלגביו בטלה הפרטיות, לכן מעשיו מועילים לזולת ובכחו להעלות את כולם על ידי תפילתו ושאיפתו (מתוך מכתב מאליהו ח"ב עמ' 78. וע"ע: שפת אמת כאן; מכתב מאליהו ח"א עמ' 252).

**היכי דמי בעל תשובה – אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה. מחוי רב יהודה, באותה אשה באותו פרק ובאותו מקום.** ואין צריך שיבוא הדבר לידו בפועל, אלא שכל כך מתחרט ושב מחטאו עד שאילו היה מזדמן לו אותו החטא כמו שהיה אז, היה נמנע. [תדע, שהרי בשעת העבירה נתייחד עמה בתחילה ואחר כך שאר התקרבות, והרי זה אסור. וגם אם ארע באונס שהיתה עמו ביחוד, הלא צריך לברוח מיד – אלא על כרחך לא באה לידו ממש]. ואפילו אם נזדמן לו אחר כך ולא עמד בנסיון, אם בשעת מעשה היתה תשובתו בכל לבו ואילו נזדמן לפניו באותה שעה לא היה חוטא – הרי זה בעל תשובה גמור (עפ"י תקנת השבין לט). והביא שם (וע"ש סא) דעת האומרים שמוטר לו לבעל-תשובה להביא עצמו לידי יחוד עם אותה אשה כדי לכופף את יצרו. כן הביא בשם ספר רב ייבא על תהלים, עפ"י הבעש"ט. וכן כתב בספר כלי יקר (חקת יט, כא). וכן מובא בשם קרית חנה עמ"ס אבות. ובתקנת השבין שם דחה דעה זו מכל וכל, וכן כתבו כמה גדולים שאין הדבר ניתן להאמר – ע' ספר חסידים קסז; דרושי צל"ח א, יא; נחלת יעקב (לגאון בעל נתיבות המשפט. חדושי אגדות ד"ה רמב"ם).

**עבירות שהתודה עליהן יום הכפורים זה, לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר... רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובח...!** מהרש"א פירש שמדובר בעבירות שנעשו כשגגות על ידי התשובה, ולכן חוזר ומתודה. ולפי זה השב מאהבה אינו חוזר ומתודה, ובגמרא לא חילקו בזה. ונראה שהיודי נעשה מתוך עצם הידיעה שפשע בעבר, הגם שכבר נמחל לו מכל מקום אין לשכחו אלא צריך להיות נכלם תמיד מהש"י על כך (עפ"י תקנת השבין נג).

באופן נוסף: כשם שאין שיעור לכל מעלות האדם ומדרגותיו, כך אין שיעור למדרגות התשובה, וכפי מעלת האדם והשגתו כך היא תשובתו, כי כל עניני האדם עומדים על יחס אחד והאדם אינו עומד במקום אחד, ולכן כשמגיע אל מעלה ומדרגה יותר גדולה אזי כפי מדרגה זו לא התחיל לשוב עדיין, וחטאתו נגדו תמיד מדרגא לדרגא, וכשהוא במדרגה התחתונה כבר תיקן החטא כפי מדרגתו, וכן בכל דרגין ועולמות, ואין עוד רושם, אך כשמעלה חוזר החטא בכל תקפו. ודבר זה עמוק בחכמה. [ולכך כשעלה אחר למדרגות נתגלתה הטינא שהיתה בלבו בילדות (ע' חגיגה טו:), ובודאי מי שעלה לפרדס והיה במעלה גדולה כך כך, מסתמא שב על טינא שבלבו וחטאי נערוותו] (עפ"י צדקת הצדיק קלד).

**דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה – הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כהיתר' – שוב אין לו צורך לבקש התנצלות ותירוצים לעצמו על עונו, כי כבר אינו**

מרגיש שום חסרון במעשהו, על כן לא יעסיק את שכלו בטענות אונס או שאר טענות מוטעות אלא פשוט אומר בלבו כי מעשיו כשרים וישרים, ולא נשארה בו שום הרגשה ושום נצוץ התעוררות דקדושה נגד חטא זה, ומה רחוק הוא מן התשובה (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 122).

– למה לא אמר רב הונא מתחילה 'נעשית לו כהתר'? אלא זהו טבעו של האדם, שמתעורר ומתרגש יותר דוקא על ידי התמיהה והקושיא ואז נקלטת התשובה בלבו היטב, כענין מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח שעיקרה על ידי השאלה והתשובה. אף כאן, ישמע השומע 'הותרה לו' ויתמה 'הותרה לו סלקא דעתך'? ואז יאזין היטב לתשובה ויכנסו הדברים בלבו (מתוך שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, לב תשל"א).

יצוין שמצאנו כן לרב הונא במקום נוסף; בקדושין כט: 'בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה'. והקשו 'בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה'. בשני המקומות בא רב הונא להדגיש את חומר העבירה ולהמחיש את סכנת היצר האורבת. [וכן מציינו סגנון דומה במאמרי רב הונא, לנקוט לשון הקצנה כדי להדגיש חומרת הדברים או להביאם לידי מבחן; ע' ב"ב קעב: 'אמר רב הונא ממך אפילו מר"ג ואפילו משבור מלכא'. ופרשו בתוס' לשון שאלה הוא, כאומר האם עד כך מגיעים הדברים שאפילו אדם כר"ג שאינו רגיל להלוות יגבה בו. וכן הביאו התוס' מדברי רב הונא (בגטין כז) 'חיישינן לשני שוורין']. ובשם בעל האבני-נזר מובא (שם משמואל פר' יתרו תרע"ו; שבת שובה תרע"ג), מפני שאדם מיישראל מתולדתו נקשר בקשר אמיץ לאביו שבשמים, וכשעובר עבירה נחלש ומתרופף אותו קשר, וכאשר שנה בחטא הותר הקשר, ועל כן כשבא להשמיענו שנעשית לו כהתר אמר בלשון 'הותרה לו', לרמז שהותר הקשר.

\*

'... עוד צריכה את לדעת כי וידוי צריך האדם רק בלחש לפני השי"ת אבל לא לשום אדם דאשרי נשוי פשע כסוי חטאה ורק כשיש צורך כדי לידע איך לשוב, בין מצד ההלכה בין למצוא עצה טובה, ולכן טוב שכתבת אלי מחמת שרצית לידע איזה דרך לפניך שתנצלי מחטא וגם איני מכירך, אבל בלא תועלת אסור לגלות החטא לבני אדם, דרק פריצי אומות העולם טוברים שבוידי לפני כומרים של אמונתם מתכפרין ורשאין לעבור על כל דבר, ודרך התורה הוא להיפוך וחי' ללמוד ממעשיהם, ורק לתועלת ללמוד דרכי התשובה ולידע אם יש עצה לעמוד נגד יצר הרע צריך לגלות אותו לאדם' (מתוך אגרות משה או"ח ח"ד קיח).

\*

'שמענו מפי מגידי אמת אומרים בשם כבוד אדומו"ר הרב הצדיק החסיד רשכבה"ג כ"ק מו"ה יעקב יצחק זצללה"ה מ"כ בק"ק לובלין שאמר: סגולה לזכירה היא תשובה לשוב בכל לבבו להשי"ת. ואמר טעם לזה על פי מאמר חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ואין שכחה לפני כסא כבודך. ודברי פי חכם חן וש"י' (מתוך זכרון יחיאל דרוש יד).

## דף פז

למה לי למימר אחטא ואשוב אחטא ואשוב תרי זימני? – כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא רלט

עד היכן הוא בודק אם מת; אם מפקח הגל מצד רגליו לראשו, מגיע עד חוטמו ורואה אם הוא נושם אם לא. אם אינו נושם – לא ימשיך לפקח. ויש אומרים עד לבו, שאם אין בו דופק לא יפקח עוד. (בר"ף הגרסה: עד חוטמו, ויש אומרים עד טבורו). היה מפקח מצד ראשו, הכל מודים כיון שבדק עד חוטמו שוב אינו צריך.

הלכה שצריך לבדוק עד חוטמו ואין די בלבו, ואפילו מצאוהו מרוצץ, כל שיש חיות בחוטמו

– חי הוא (עפ"י או"ח שכת, ד).

בדק ומצא עליונים מתיים לא יאמר כבר מתו התחתונים, אלא ימשיך לפקח.

אם העליונים גוססים, משמע שיכול להזיזם כדי לפנות התחתונים ואין לחוש משום הזזת

הגוסס (ע' שבט הלוי ח"ט רמה).

## דפים פה – פו

קמו. מהם חילוקי הכפרה לעבירות השונות שבתורה?

**חטאת ואשם-ודאי מכפרים כפרה גמורה;** החטאת [הקבועה] מכפרת על שגגת עבירה שזדונה כרת [ויש עוד קרבן חטאת 'עולה ויורד' על עבירות מסוימות], והאשם – על עבירות מסוימות המפורשות בכתוב. הקרבן אינו מכפר ללא תשובה (עפ"י רש"י, וכ"מ ברמב"ם שגגות ג.י. וע' גבורת ארי). **אשם תלוי** אינו מכפר כפרה גמורה אלא תולה עד שיוודע לו חטאו, ואז יביא חטאת. ואם נתחייב באשם תלוי ועבר עליו יוהכ"פ נפטר מחיוב אשם תלוי.

אין חילוק לענין זה בין אם נודע לו על ספק-חטאו קודם יוהכ"פ או לאחר מכן. ויש להסתפק

כשהפריש אשם תלוי ואח"כ עבר יוהכ"פ (עפ"י ריעב"ץ כריתות כה. וע"ש בשפת-אמת בראש הפרק,

ואור שמה פסוה"מ ד, ד). וכן יש לעיין כשחטא ואינו יודע אם בדם או בחלב וכד', האם יוהכ"פ

מכפר (עפ"י שפת אמת כריתות כה).

**התשובה לבדה מכפרת על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הניתק לעשה (שבו בניי שובבים – ארפא משובתיכם).**

ונחלקו תנאים האם התשובה לבדה מכפרת על לא-תעשה גמור. ולכל הדעות אינה מכפרת לבדה על לא

תשא, שהוא לאו החמור שנאמר בו לא ינקה.

**א.** אף לדעת האומרים אין התשובה לבדה מכפרת על לא-תעשה גמור, מועילה היא לימחל לו

במקצת, שמקלים לו הדין (עפ"י תוס' שבועות יב: ד"ה לא; תו"י. ועתוס' חגיגה ה. ד"ה הא. וכ"כ המארי

שהתשובה הגמורה מכפרת בכל עת ולעולם אין הפרגוד ננעל בפניה).

**ב.** שאר לאוין שאין לוקים עליהם – ע' גבורת ארי; מנחת חינוך ססד, יד; תקנת השבין עמ' 119.

**יום הכפורים;** על עברות חמורות דהיינו חייבי כריתות ומיתות בית דין [ולדעה אחת הוא הדין בשאר

לא-תעשה כנ"ל] – תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר (כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל

חטאתיכם). כן סתמה משנתנו. אבל לדברי רבי ישמעאל בברייתא אין יוהכ"פ גומר הכפרה אלא בלאוין

שאינ בהם כרת, אבל עבר על כריתות ומיתות בית דין – תשובה ויוהכ"פ תולים ויסורים ממרקים (ופקדתי

בשבט פשעם ובנגעים עונם).

רבי אומר: על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפורק

עול (בשאלות הגרסה: מהלועג על חברו) ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר, שאם לא עשה תשובה אין

יוהכ"פ מכפר.

בין לרבי בין לחכמים (פז). אין יום הכפורים מכפר לאומר אחטא ויום הכפורים מכפר.

- א. מצוות עשה שיש בהן כרת – הרי הן מן החמורות. כן משמע מלשון הרמב"ם (כן כתב במנחת חינוך שסד, יד – דלא כמוש"כ בספר תוספות יום הכפורים).
- ב. הלכה כחכמים.
- ואפילו לרבי אין יוהכ"פ מכפר כפרה גמורה ומוחלטת אלא עם התשובה (עפ"י תוס' ישנים).
- יוצא מן הכלל הוא עוון חילול השם שאין כח בתשובה לתלות ולא ביוהכ"פ לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולם תולים ומיתה ממרקת. (ונגלה באזני ה' צ' אם יכפר העון הזה לכם עד תמתו).
- א. כתב רבנו יונה בספרו שערי תשובה, שקידוש השם הרי הוא תיקון לחילול השם ואין צריך ליסורים ולמיתה. (בשו"ת ארץ צבי ח"א סב) כתב על דרך זו, ששמירת שבת היא תיקון לחילול שבת). וע"ע משך חכמה (הפסרת וילך ד"ה יומא).
- ומובא בספרים (עפ"י ד הוהר) שעל ידי מסירת נפשו למיתה בכל לבו, נחשב כמיתה ממש לכפרת עוונות חמורים (ע' בני יששכר תשרי ב, כו; צדקת הצדיק קנו).
- ב. מי שחילל את השם באונס, כגון שאיימו עליו במיתה על אחת משלש עבירות חמורות ועבר ולא נהרג, נראה שאמנם עשה שלא כדין אך לא נאמרה בזה החומרה שאין לו כפרה אלא במיתה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קכט).
- ג. יש מי שכתב (עפ"י ד רש"י) שהחוטא ומחטיא אדם אחר בחטא חמור, כגון בעילה אסורה – הרי זה בכלל 'חלול השם' ואין לו כפרה גמורה אלא במיתה (עפ"י רב פעלים ח"א יו"ד מד, בישוב דברי הארז"ל).
- ד. צדדו אחרונים ז"ל שגם לדברי רבי שיוהכ"פ מכפר ללא תשובה, מיתה אינה מכפרת בלא תשובה (ע' מהרש"א שבועות יג; מנחת חינוך; משך חכמה שלח טו, לא. ויל"ע בכריתות ז כו:).

## דף פו

- קמז. א. היכי דמי חילול השם?  
ב. עד היכן כוחה של תשובה?  
ג. היכי דמי בעל תשובה?  
ד. האם טוב לו לאדם לגלות לאחרים חטאיו ופשעיו או להסתירם?  
ה. עברות שהתודה עליהן ביום כפורים זה, האם חוזר ומתודה עליהן ביוכ"פ אחר?  
ו. האם צריך לפרוט את החטא בוידוי?

א. היכי דמי חילול השם? –

אמר רב: כגון אני, אם שקלתי בשר מהטבח ולא נתתי דמים לאלתר [במקום שאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו אלא הלוקח הוא המביא מעות לטבח. אביי. וי"ג אחרת – ערמב"ם ומאירי]. אביי, כאשר לקח בשר משני שותפים היה משלם לכל אחד מהם שמה לא ידע האחד על התשלום לשני, ואח"כ מזמנם ועושה עמהם חשבון.

רבי יוחנן אמר: כגון אני שאהלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין (ואין הכל יודעים שנחלשתי בגרסתי ולמדים הימני להבטל מתלמוד תורה (רש"י). וכן כל ת"ח שפורש מדברי תורה להבלי' הזמן – הרי זה חילול השם. מאירי).

יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו (– שם רע היוצא עליו). היכי דמי (כ"ג הרא"ש ועוד), אמר רב נחמן: כגון שאומרים אנשים יסלח לו יוצרו לפלוני על מעשיו.

אביי אמר: כדתנאי, ואהבת את ה' אלקיך – שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו – אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להן לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו... פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכווערין דרכיו [העבודה שלא נלמוד תורה ולא נלמד את בנינו תורה. ונמצא שם שמים מתחלל על ידו. תדבאר כה]. ועליו הכתוב אומר באמר להם עם ה' אלה ומאריצו יצאו. ואחמל על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה.

כל העובר מדעתו, בלא אונס, על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס – הרי זה מחלל את השם. ואם עבר בעשרה מישראל, הרי זה חילל את השם ברבים. וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו – הרי זה מקדש את השם. ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואע"פ שאינן עבירות – הרי זה חילל את השם, כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא שיש לו ונמצאו המוכרים טובעים והוא מקיפם, או שירבה בשחוק או באכילה ושתייה אצל עמי הארץ וביניהם, או שדיבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלם בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו – הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין... (רמב"ם יסודי התורה ה, י-יא).

ב. גדולה תשובה –

שמביאה רפאות לעולם...

שמגעת עד כסא הכבוד...

שדוחה את לא-תעשה שבתורה [לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה

אחרי אשר הטמאה]...

שמקרב את הגאולה...

שזדונות נעשות לו כשגגות (בתשובה מיראה) ואף כזכויות (בתשובה מאהבה)...

שמארכת שנותיו של אדם...

שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלים לו ולכל העולם כולו...

מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם... אדם עובר עבירה בסתר – מתפייס ממנו בדברים (קחו עמכם דברים ושובו אל ה'), ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה (... וקח טוב), ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים (ונשלמה פרים שפתינו), ולא פרי חובה אלא נדבה (אהבם נדבה).

מבואר בגמרא שהתשובה מאהבה מתקנת את החטא מעיקרא, כאילו לא חטא, ותשובה מיראה – מכאן ולהבא (כ"ה לפרש"י. ויש פירושים אחרים: ע' תקנת השבין דפים לט נב); בתשובת ישראל מאהבה או מיראה נקראו 'בנים', אבל כששבים על ידי יסורים נקראים עבדים (כגרתנו וכפרש"י).

ג. היכי דמי בעל תשובה – אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה. באותה אשה באותו פרק ובאותו מקום.

זוהי תשובה גמורה. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה, אעפ"י שאינה תשובה מעולה, מועלת היא לו ובעל תשובה הוא (רמב"ם תשובה ב,א).

ד. רב אמר: חטא מפורסם, טוב לו שיודה ויגלה חטאו ויתבייש (מכסה פשעיו לא יצליח). חטא שאינו מפורסם – אין לגלותו (אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, וכבוד השם הוא, שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא. רש"י).

לפי טעם זה שכתב רש"י נראה שאין לגלות ולספר על חטא כלשהו, גם של אחרים, אף באופנים שאין בהם משום לשון הרע – משום כבוד שמים. וראוי לספר מעשי מצוה. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: עבירות שבין אדם לחבירו – יגלה לרבים (כדי שיבקשו ממנו שימחול לו). עבירות שבין אדם למקום – לא יגלה.

להלכה נקטו כמה פוסקים שאין לגלות חטא אם לא שהחטא מפורסם (כרב. עפ"י ראב"ד תשובה ב. וכתב בכס"מ שאף הרמב"ם נוקט כן אלא שלשיטתו אין מצוה לפרסם חטא מפורסם שבין אדם למקום, ואולם אין בדבר עוות פנים). ויש סוברים שחטא שבין אדם למקום אין לאומרו בקול רם אפילו הוא מפורסם (כן משמע מבאור הגר"א בדעת השו"ע, דלא כמגן אברהם. ע"ש משנ"ב ושעה"צ). ובחטא שבין אדם לחברו, לדעת הרמב"ם מותר וטוב לגלותו אפילו אינו מפורסם (כרב נחמן. וכ"כ הב"ח בדעת הר"ף והרא"ש. וכן נקט המאירי בשם כל הפוסקים). ויש אומרים שמסתמת הרמ"א משמע שנקט שחטא שאינו מפורסם אין לגלותו גם בחטא שבין אדם לחברו (משנ"ב תרו סק"ט. וע"ע אגרות משה אה"ע ח"ד מז).

ה. לדעת תנא קמא בברייתא, עבירות שהתודה עליהן יוהכ"פ זה, לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר. ואם שנה בהן – צריך להתודות. ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן, עליו הכתוב אומר ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובח (...וחטאתי נגדי תמיד). הלכה כרבי אליעזר בן יעקב (עפ"י א"ח תרו, ד). ואף חטאים שבין אדם לחברו ונתפייס עמו, מתודה עליהם בכל יום-כפורים שהרי חטא גם בין אדם למקום. ואולם אם הקניטו בדברים וביקש ממנו מחילה, אפשר שאם נתודה ביום-כפורים אחד שוב אין צריך להתודות ביוכ"פ אחר (עפ"י פרי מגדים. מובא במשנ"ב תרו סק"ג. וע"ש בשעה"צ).

ו. לדברי רבי יהודה בן בבא: צריך לפרוט החטא (אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב). רבי עקיבא אומר: אין צריך, הרי הוא אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. יש אומרים שגם לרבי עקיבא מותר לפרט אלא שטוב יותר מי שאינו מפרט. ואפשר שבלחש אף לדבריו טוב יותר לפרט כדי שיתבייש יותר (עפ"י בית יוסף תרו). יש מהראשונים שפסקו שצריך לפרט החטא, כרבי יהודה בן בבא (עפ"י הרמב"ם, שערי תשובה ועוד [כי כן נראה שנקט רב לעיל – לשיטתם. כס"מ]). וכן נקט הב"ח בדעת הר"ף והרא"ש ועוד. ויש פוסקים כרבי עקיבא שאין צריך (ב"ח בדעת הר"ף והרא"ש; רס"ג ריצ"ג ועוד). וכן נפסק בשלחן ערוך, אלא שאם מתודה בלחש נכון לפרט (עפ"י בית יוסף ושו"ע תרו, ב). וכתבו פוסקים שהפירוט שאומרים הכל על סדר א"ב אפשר לאמרו אף בגלוי (רמ"א שם ועוד. וע' שבת מוסר ו, כד).